

Onda eller goda människor

Linus

2008

Historieundervisningen i skolan har haft och har än i dag stor påverkan på människors förståelse för samhället. Och givetvis styrs urvalet och perspektiven i undervisningen av makthavarna. Det är därför inte en slump att viss litteratur och vissa tankegångar aktivt sorteras bort. För hur skulle det se ut om vi i stället för överhetens krigshistoria lärde oss att den mänskliga solidariteten är det som för historien framåt?

Mentaliteter och människors undermedvetna har sedan skolväsendets uppkomst formats utifrån de makt-havandes förhoppningar och föreställningar om en idealisk befolkning som ska fylla sin funktion i det för dem idealiska samhället. Historieundervisningen i skolan har haft stor del i att utforma människors syn på sig själva, sina medmänniskor och det samhälle de lever i, för att inte säga hela sin världsbild.⁽¹⁾ Under slutet av 1800-talet och början på 1900-talet var historieundervisningen i Europa och Sverige okritiserat nationalistisk med social- och vulgärdarwinistiska utgångspunkter. Länders krigslycka och framgång förklarades med det egna folkets överlägsenhet. "Hjältar och legender" lyftes fram och uppoffringar för nationen och det egna folket förhärligades och idealiserades. Människosynen som här förmedlades var alltså den om inbördes kamp, allas strid mot alla och den starkas överlevnad. Den mentalitet denna undervisning skapade var också en bidragande faktor till att göra första världskriget möjligt.

Mitt under denna period släppte Peter Kropotkin sin bok *Inbördes hjälp*, där en annan, mer positiv historiesyn än samtidens förmedlas - full av tro på mänskligheten. Kropotkin påvisar i denna bok, genom exempel och undersökningar från den mänskliga historien, att:

"Det mänskliga samhället är inte grundat på kärlek eller sympati, utan på en kanske enbart instinktiv känsla av mänsklig solidaritet; på ett omedvetet erkännande av den nytta varje människa har av inbördes-hjälpprincipen; på att den individuella lyckan är så beroende av allas lycka; och på den känsla av rättvisa och jämlikhet som gör att jag anser att andra människor har samma rättigheter som jag själv."⁽²⁾

Han menar vidare att kriget, inte freden, varit undantaget i mänsklighetens historia men att bland de kvarlevor samhällen lämnat efter sig är spåren av krig, förtryck och lidande i majoritet och att detta efterhand påverkat människors syn på sig själva och på så vis även samhällets utveckling. Kropotkin menade dock att även under svåra omständigheter, begränsade valmöjligheter och förtryck från stat, feodaltherrar och kyrkliga institutioner har massorna upprätthållit en egen samhällsstruktur byggd på sina begrepp om rättvisa och inbördes hjälp.

Jag skrev under våren en C-uppsats i Historia och undersökte då hur Kropotkins bok mottogs och uppmärksammades, alternativt inte uppmärksammades, av det svenska skolväsendet. Undersökningen sträckte sig mellan 1903 och 1939. Som källmaterial användes läroplaner från 1900 och 1919 och de utredningar som ledde fram till den senare, samt motioner och riksdagsdiskussioner angående historieämnet och alla artiklar som behandlade historieämnet i Svensk läraretidning under dessa år.

Efter denna undersökning kunde man inte annat än konstatera att de lagstiftande inte tagit notis om boken. Läroplanen från 1919 och dess utredningar har med största sannolikhet inte påverkats av Kropotkins verk. I motioner, riksdagsdebatter och tidningsartiklar finns vaga antydningar av påverkan från Kropotkins historiesyn. Den kände "vilden" Carl Lindhagen kan här nämnas som exempel på dem som livligt diskuterade historieämnet och då i annan form än andra riksdagsledamöter vid denna tid.⁽³⁾ I tidningsartiklarna nämns både Kropotkin och Inbördes hjälpprincipen konkret vid några tillfällen men som jag förstår det aningen misstolkat och i vissa fall i irrelevanta sammanhang. Ecklesiastikminister Sam Stadener kan nämnas som en av dem som diskuterade Inbördes hjälpprincipen.⁽⁴⁾ Som slutsats kan vi ändå dra att det varken bland beslutsfattarna eller lärarkåren fanns någon påverkan eller större intresse för historiesynen i Inbördes hjälp.

Vad kan man då istället lära sig om historieundervisningen under denna tid? Jo, att just historieämnets fostrande syfte och förmåga att ge "människokänedom" är det som diskuterades flitigast. Betydligt mer än hälften

⁽¹⁾ Linde Göran (2000) *Det ska ni veta* s.9-15, Richardson Gunnar (2004) *Svensk utbildningshistoria* s.llfZander Ulf (2001) *Fornstora dagar moderna tider* s.25

⁽²⁾ Kropotkin Peter (1902) *Inbördes hjälp* s.15

⁽³⁾ Motioner i första kammaren 1921 nr:149 s.lf

⁽⁴⁾ Svensk läraretidning 3/7 1930

av de 60 artiklar som under denna period behandlade historieämnet handlade just om dess fostrande syfte. För de fem motioner som behandlade historieämnet under denna tid gällde det samma. Både de styrande och lärarkåren var alltså i allra högsta grad medvetna om historieämnets förmåga att forma elevernas medvetande. I vilken riktning undrar vi då?

Fram till första världskrigets utbrott stod undervisning utan tvivel i nationalismens tjänst och var alltså delaktig i att förankra tanken på den konstruerade svenska nationalstaten i det svenska folkets medvetande. Efter kriget diskuterades fredsfrågan och fredsfostran ivrigt. Det är dock tydligt att fred var något som skulle läras ut. Mänskligheten hade nu kommit till den punkt i sin utveckling att de lärt sig av sina misstag. Någon direkt tro på mänskligheten som i grunden god saknades. Det hette bland annat:

”Kriget har, som vi veta, djupa rötter hos både individerna och folken... Det är icke något som uppfunnits endast av maktlystna och blodtörstiga furstar, statsmän och härförare... Tvärtom är otydliga de känslor och drifter som taga sig uttryck i kriget, djupt rotade i människans natur.”⁽⁵⁾

Diskussionen angående fredsfostran i skolan ledde till direktiv i läroplanen lagstadgad 1919. Obestämda men tydliga direktiv om att krigshistorien skulle få ge plats åt ”kulturhistorian”.

Den verkliga förändringen under undersökningsperioden var ändå den att Sverige blev en representativ demokrati och att socialdemokraterna blev det största partiet. I motionerna och artiklarna kan man här tydligt följa utvecklingen som det sedan tidigare finns skrivet mängder om. Historieundervisningen och det allmänna historiebruket förändrades under denna tid i den riktning som var önskvärd för det nu ledande partiet. Detta innebar en modifierad historiematerialism med nationell betoning. ”Folkliga hjältar” likt Engelbrekt och Dacke lyftes fram och den svenska allmogens långa historia av politiskt inflytande betonades. Socialdemokraterna framställde på så vis sig själva som en naturlig del av utvecklingen i ett land där demokratiska värderingar sedan länge getts utrymme i folkets vardag. På så vis fanns även den nationalistiska delen av undervisningen kvar, fast i ny tappning. Både nationen, staten och demokratin framställdes här som av naturen utvecklade institutioner. Utan en grundläggande tro på mänskligheten och de mänskliga instinkternas välvilja. Vad blev då resultatet av denna undervisning? Vilken människosyn fanns medvetet och undermedvetet hos de elever som lämnade denna skola?

Nationalism och en tro på det egna folkets överlägsenhet? En övertro på demokratin? En rädsla eller kanske otrygghet gentemot sina medmänniskor och på så sätt ett behov av en kontrollerande statsapparat? De stora frågorna är dock obesvarade. Hur hade ett samhälle sett ut där historieundervisningen genomsyrades av en tro på mänsklighetens inneboende välvilja och om människors instinktiva solidaritet betonats som den största historiska drivkraften. Hade detta kunnat leda till en självuppfyllande profetia likt den första världskriget blev för den nationalistiska historieskrivningen?

⁽⁵⁾ Svensk läraretidning 21/5 1919

Det Anarkistiska Biblioteket

Linus
Onda eller goda människor
2008

Tidningen Brand #3 2008

www.anarkistiskabiblioteket.se